

26n
715-718, 2347

19 997 7

ჩემი გარკვეული სწავლება გამოყვანილია
აქტიური სწავლებიდან. 30/IX 1900, პედაგ.

მეცნიერების მონაცემები

მეცნიერების მონაცემები

I

მეცნიერების

a) მეცნიერების მონაცემები

b) მეცნიერების მონაცემები

მეცნიერების

საქ. ძეგლი ჯგუფი. || Тип. Груз. Изд. Т-ва.

1899

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 24 декабря 1898 года.

4716. 60

28. 716

ԻՄ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԻՆ.

Երբ «Կենսադի շաշկէն» լոյս տեսաւ «Տարա-
զում», Դուք առաջարկեցիք ինձ հրատարակելու այս
գրւածքը առանձին գրքոյկով: Այսօր ամենայն սի-
րով կատարելով Ձեր առաջարկը, «Կենսադի շաշկէն»
գետեղեցի իմ «Հանաք ու Դանակ» հրատարակու-
թեան I գրքոյքում: Լիայոյս եմ, որ իմ բարեկամ-
ները կը տարածեն «Հանաք ու Դանակը» իրանց
չըջաններում և այդպիսով միջոց կը տան ինձ հրա-
տարակելու և իմ միւս գրքերը:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆՑ

ԿՆԵԱՋԻ ԶԱՂԿԵՆ

I

Կիրակի երեկոյ էր:

Թիֆլիսի յայտնի վաճառական Իսայ Մարկարիչ Թաթուլովը, սրելով ճերմակ բեղերը, մօտեցաւ մի երկյարկանի տան և սկսեց զանգահարել: Չ'անցաւ երկար միջոց, դռան շէմքին երևաց սպիտակ չերքէզկով մի ջահէլ իմերէլ ծառայ: Իմերէլը՝ Թաթուլովին տեսնելուն պէս՝ իսկոյն գլուխը շարժեց բացասապէս, հասկացնելով, որ տէրը տանը չէ:

— Կնեազը շուտ կըգայ? հարցրեց վաճառականը:

— Չը գիտեմ, աղա, պատասխանեց ծառան:

— Բաս չը գիտես, թէ ուր է գնացել?

— Չը գիտեմ, աղա:

— Հալբաթ էլի քէֆի է գնացել, հա?

— Չը գիտեմ, աղա:

— Իսկ տնից երբ դուրս գնաց?

— Զը գիտեմ, աղա:

— Ինչպէս թէ չը գիտես... բաս դու ուր էիր, որ նա դուրս գնաց?

— Զը գիտեմ, աղա:

— Տօ, խելքի տոպրակ, դու չը գիտես թէ դու որտեղ էիր?

— Զը գիտեմ, աղա:

— Տօ, դու խօս գիտ չես?

— Զը գիտեմ, աղա:

— Ս.՝ դու չօռ գիտենաս ու ցաւ գիտենաս... Տօ, սարսաղ, բաս աշխարհիս երեսին դու իսկի բան չը գիտես?

— Զը գիտեմ, աղա:

— Դէ կորիր, ռադ եղիր! Ես քո աղին ինչ ասեմ, որ քեզ պէս հայւաններին ծառայ է բռնել!

Թաթուրովը բարկացած ներս հրեց ծառային, դուռը փակեց և փնթփնթալով հեռացաւ: Ծառան ժպտալով վեր էր բարձրանում, երբ պատշգամբի կիսաբաց դռնից ծկտի տւեց իշխան Իլիկօ Բօզբաշիձէն:

— Հը, Կօտէ, գնաց?

— Հրամելէս, կնեալ, գնաց, պատասխանեց ծառան:

— Ինչ ասացիր?

— Ինչպէս որ Կարապետը սովորացրել

է—բոլոր հարց ու փորձին պատասխանում էի «չը գիտեմ, աղա»:

Այստեղ իշխան Իլիկօն գովեց իր ծառային և պատւիրեց, որ միշտ այդպէս պատասխանի բոլոր պարտատէրերին:

Բանն այն էր, որ իշխանը մի քանի տարի առաջ մի արծաթապատ թուր էր գրաւ դրել Թաթուրովի մօտ: Բայց գրպանները ծակ լինելու պատճառով նա չէր կարողանում թափել իր գրաւը, չը նայելով որ Թաթուրովը շուտ շուտ դիմում էր նրան և պահանջում պարտքը: Զբօսասէր Բօզբաշիձէն միշտ էսօր-էգուց էր գցում և չը գիտէր՝ թէ ինչպէս ազատւի Թաթուրովի ձեռքից: Կարապետը, որ միշտ փոր պահելով էր կառավարում աշխարհիս երեսին, յաճախ գալիս էր իշխանի տուն և օգտւում նրա սեղանից: Ինչպէս ընթերցող տեսաւ, այդ զոյգ-զոյգ «չը գիտեմ» պատասխանները գլխից էին դուրս եկել Կարապետի լիսուն տարեկան, երեսը թրաշած, կաբան ու չուխան հագած մի հացկատակ թիֆլիսեցի էր:

— Հը, Իսայի Մարկարիչ, էդ որտեղից ես գալիս էդպէս չարացած? Հարցրեց Թաթուրովին նրա ծանօթ վաճառականներից մէկը, որ անցնում էր Միջի-Փողոցով:

— Ախպէր, խաթա-բալա է էլի! բանը բերում են, գրաւ դնում մի ամիս ժամանակով. անց է կենում վեց ամիս, մի տարի, հինգ տարի, խնդրում ես, ասում ես, բայց ջէբդ մի կոպէկ չի մտնում: Խնդրելով ու ասելով էլ բեզարեցի. ուրիշ մարդ որ լինէր ինձ տեղ, հիմա խնդրելուց ու ասելուց նրա լեզուն մաշած կը լինէր: Հազար անգամ ես գրնացել եմ նրա դուռը ու եկել: Նրա խաթրու էլ տարեկան մի ջուխո սապօկ աւել ենք մտնում գնալ-գալով:

— Մէկ ասա, տեսնեմ ով է, ով?

— Այ, կնեազ Բօզբաշիձէն: Աստուած գիտենայ, եթէ կնեազ չը լինէր, փողոցումը կը խայտառակէի. բազարում ոսկէ գօտին չետ կ'անէի մէջքից:

— Է, գրանք սոված կնեազներ են, սոված! Դրանցից փող չի դուրս գալ:

— Բաս էս բեղս էստեղ չըլինի, թէ ես էդ փողերը դուրս չը հանեմ... ինձ Իսայ Մարկարիչ կ'ասեն, գիտես? Թէ ես մի ֆանդով փողս չըստանամ, ես մօրդ չեմ լինիլ: Դեռ դու սպասիր. թուրքն ասում է.

«ձիանուրի ձէնը էգուց դուրս կըգայ»:

II

Անցել էր մի քանի օր: Կարապետը փողոցով անցնելիս, կանգ առաւ Թաթուլովի խանութի առաջ և հեռւից բարևեց Իսայ Մարկարիչին: Վերջինս Կարապետին տեսնելուն պէս, ներս կանչեց նրան մի քանի ընկեր:

— Կարապետ ջան, ախար մի խաթա է եկել գլխիս... չըգիտեմ, թէ ոնց անեմ, — ասաց Թաթուլովը տիտուր դէմքով:

— Հը, ապրանքդ ի՞նչ բաթմիշ չի եղել ջրի մէջ?

— Չէ, ուրիշ բան է... որանից մէ քանի տարի առաջ...

— Կարելի է կ'ասա՞ր կոտրել են?

— Չէ, ուրիշ բան է... էն տարուն, որ խօլերա կար, ես...

— Կարելի է, տունդ պաժար է ընկել?

— Չէ, էդ չէ իմ ասածը: Խօլերի տարուն ես...

— Կարելի է, բճերքդ ապրանք են գողացել?

— Չէ, էդ էլ չի. ուրիշ բան է... Խօլերի փամանակ ես...

— Կարելի է կնիկդ ջուխտ աղջիկ է ծնել?

— Զէ, Աստուած ոչ անի. էդպէս բան չը կայ... Էն տարուն, որ խօլեր կար, ես...

— Կարելի է սուտ շառեր են մօգօնել քեզ վրայ?

— Զէ, ուրիշ է իմ ասածը... Խօլերի տարուն ես...

— Կարելի է...

— Վահ, ինչ ես զահլա տանում? Զես թողնիլ մարդու բերանից խօսք դուրս գայ, փիէ!

— Դէ, ասա, ասա. ես սուտ կը կենամ... Էլ մի չարանալ!

— Հա, էն էի ասում, շարունակեց Իսայ Մարկարիչը. — խօլերի ժամանակ կնեազ Իլիկօ Բօզբաշիձէն...

— Օ, դա իմ լաւ բարեկամն է:

— Գիտեմ, որ դու շուտ-շուտ նրանց տունն ես գնում... Հա, խօլերօրի ժամանակ, ես...

— Համա լաւ տղայ է, գիտես?

— Գիտեմ, գիտեմ... Հա, խօլերի տարուն էդ կնեազը...

— Լաւ քէֆ անող է, գիտես?

— Գիտեմ, գիտեմ... Հա էն էի ասում. խօլերի տարուն էդ Իլիկօն...

— Համա շատ դարդիմանդ հոգի է, գիտես?

— Գիտեմ, գիտեմ... Տը... ինչ էի ասում, մոռացայ? Հա... խօլերի տարուն դա ինձ մօտ...

— Շատ աղ ու հացով հոգի էլ է, գիտես?

— Վահ, էէ! Աբա թէ թողնի մի խօսք ասեմ:

— Դէ, ասա, ասա... ես սուտ կը կենամ... Տեսայ որ տխուր ես, մի քիչ հանաք արի, որ սերտդ բաց լինի:

— Վահ, սաղ մի սահաթ է, չես թողնում խօսքս վերջացնեմ ու ասում ես թէ՛ հանաք արի? Հէր օխնած, ինչ հանաքի ժամանակ է, մէկ իմ սրտին էլ հարցրու է!

— Լաւ, լաւ, էլ մի չարանալ, ասա!

— Ով որ մէշատ անի?

— Պարտական մնայ!

— Ամէն!

— Եւ ընդ հոգոյդ քում:

Իսայ Մարկարիչը վերջապէս խոստովանեց Կարապետին, որ կնեազ Բօզբաշիձէի գըրաւ դրած թուրը կորցրել է և վախենում է, որ մի գուցէ կնեազը հանգամանքից օգուտ քաղելով, կորցրած գրաւի գինը մէկին հինգ պահանջի:

— Էս խօսքը մեր մէջ մնայ, աւելացրեց

Թաթուղովը, — չը լինեմ, չ'իմանամ, որ էս բանը կնեազի ականջը գցես:

— Ձէ, երեսայ խօսմ չեմ? Ինչի, դու ինչ նոր ես ճանաչում? Ձեռ իմանում, որ ես խաբարբաշանութիւն չեմ սիրում? պատասխանեց Կարապետը:

— Ես էլ քեզ ճանաչում եմ ու էնդուր եմ ասում:

Այդ րոպէին ներս մտաւ խանութը մի պարոն իր տիկնոջ հետ միասին: Կարապետը մնաք բարով ասաց և հեռացաւ:

III

Միւս օրը կէսօրին Իլիկօ Բօգբաշիձէն, խալաթը հագին իր կացարանում թէք ընկած գահաւորակի վրայ, մտածում էր: Սենեակի կահ-կարասիքը անկարգ դրուածեան մէջ էին: Իշխանը պիտի տանից դուրս գընար, որ Կօտէն տունը հաւաքէր և իրերը կարգի բերէր: Սեղանին ընկած էր իշխանի գաշոյնը իր գօտիով. մի աթոռի վրայ ընկած էր նրա չերքէզկան իր արծաթապատ մասրաներով և մետաքսէ արխալուխը. իսկ պատուհաններից մէկի վրայ դրած էր նրա ըսպիտակ մօրթէ գլխարկը: Անկողինը խճճւած էր և անկարգ: Երիտասարդ իշխանի մագերը

գզգզւած էին, իսկ աչքերը պղտոր: Նախորդ գիշերը նա Տիլիպուճուրումն էր եղել: Նա թէք ընկած՝ ծխում էր և մտածում անցկացրած ժամանակի ու գինեխմութեան մասին: Իսկ այդ ժամանակ խոհանոցում Կօտէն ինքնաեռ էր պատրաստում:

— Բաս ասում ես, կնեազ, իսկի Կարապետը չի գալիս. — Ժպիտը բերանին ասաց Կարապետը, լանկարծ ներս մտնելով:

— Ինչի, սաղ օրը էստեղ ընկած չես? պատասխանեց կնեազը, գլուխը բարձրացնելով:

— Օ՛, կնեազ ջան, որ իմանաս՝ թէ ինչ լաւ խաբար եմ բերել, ճշմարիտ, բերանս կըպաչես:

— Հը? աստ տեսնենք! ասաց Իլիկօն իօրանջելով ու ձգձգւելով:

— Փողի ու քէփի խաբար է, գիտես?

— Աստ, ասա! Օրհնւի քո բերանը!

— Շուտով բոլ փող պիտի ստանաս:

— Որտեղից, ումնից? ասաց Իլիկօն նրաստելով:

— Բայց գիտես, կնեազ, ես խաբարբաշ մարդ չեմ. համա քեզ շաա եմ սիրում ու ամեն անգամ քո բարին եմ ուղղում:

— Լաւ, էլ մի երկարացրու:

— Օղորմած հոգի քո հայրն էլ իմ լաւ դօստն էր ու ինձ շատ էր սիրում: Իսկի մըտքիցս դուրս չի գնում. ասես՝ հէնց երեկ էր, երբ նա քեզ հագցնում էր կարճ կաբան, դեղին ծուղէքը, մախմուրի արխալուղը, պստիկ բուխարի փափախը. մէջքդ կապում էր արծաթի, պստիկ մէթիքա խանջալը, ոսկէ թոխկան ու ամեն իրիկուն կուռդ բռնած՝ տանում էր բուլւարը...

— Եդ բաները հազար անգամ ասել ես. դու խօսքդ ասա!

— Դու դեռ պստիկ երեխայ էիր, երբ ես ձեր օջաղը ճանաչում էի... Միտդ է, կընեա՞ղ? պստիկ ձեռներդ մօտեցնում էիր բերանիս ու ուզում էիր բեղերս քաշքշել, ես էլ խոզի պէս մէբաշ «վըրիկ!»: Դու էլ վախենում էիր— ձեռներդ քաշում, ուրախանում, թուջում ու ծիծաղում...

— Դէ, էլ սատանի մասլահաթ մի սարքիլ, թէ չէ վեր կըկենամ ու էն խանջալը կըկոխեմ փորդ:

— Յետոյ քեզ ով կ'ասի էս ուրախալի խաբարը? Լաւ, լաւ. էլ մի չարանար, ասում եմ: Համա խիստ շեշտընդի խաբար է, գիտես? Ես քեզ սիրում եմ, կնեա՞ղ, էնդուր եմ ասում: Գիտես, կնեա՞ղ, աշխարհքիս երեսին

շատ օքմին կայ, որ երեսիդ ծիծաղում են, քաղցր-քաղցր խօսում, սիլի-բիլի անում ու յետոյ գնում քո յետևից հազար բամբասանք, հազար ուշունց...

— Թէ Աստուած կըսիրես, խօսքդ ասա, թէ չէ համբերութիւնս մի հատացրու:

— Համա, կնեա՞ղ, ես էդ թաւուր օքմինն ուրիշ անուն չեմ կարայ տալ— սե սատանայ, խոզի որդի, հասկանում ես, կնեա՞ղ, խոզի որդի?

— Հասկանում եմ, հասկանում— խոզի որդի: Թէ ախպեր ես, վերջացրու:

— Օխնած, ոնց ես քո մօր փորումը ինն ամիս համբերել... իցուն տարեկան մարդ եմ...

— Դէ, խալխին ճլերք մի գցի, խօսքդ ասա!

— Բուկս չորացել է, մինչև մի թաս աքաղ չը խմեմ, էս թաւուր խաբարը չեմ կարայ ասել:

— Սրաղը էնտեղ է, արաղը էնտեղ է, ասաց կնեա՞ղը համբերութիւնը հատած և ցոյց տւեց դէպի պահարանը:

— Ես տեղը գիտեմ, ես խամ չեմ,— ասաց Կարապետը մօտենալով պահարանին և հանելով օղիի շիշը:

Կարապետը լցրեց բաժակը և ասաց.

— Կնեազ, քո կենացը! Աստուած տայ,
որ մեր սէրը, բարեկամութիւնը անվերջ մը-
նայ! Ինչ որ սրտումդ ունիս, Աստուած լսի
ու կատարի!

— Շնորհակալ եմ, անուշ արա:
— Աստուած քո օջախը հաստատ պահի!
կենդանութիւն! կնեազ, ձեր հրամանոց պայ-
ծառութիւնը!

— Շնորհակալ եմ. շուտով խմի ու խօս-
քըդ ասա:

— Օղորմած Աստուածը աջողի քո գործը,
ոնց որ հիմի աջողել է. բարով ամեն մուրազիդ
էլ հասնես: Հախմիածինը իմ վերջն էլ բա-
րի անի...

— Դէ, զահլէս մի տանի, թէ չէ ստա-
քանը գլխիդ կը խփեմ!

— Վահ, ես իմ բերանի լազաթը կըտ-
րեմ, թէ քո էշը խրտնում է! Տէր Աստուած,
Դեզ փառք: Կնեազ, ողջ լինիս ու: Աստուած
քեզ համբերութիւն տայ!

Կարապետը դատարկեց բաժակը, նորից
լցրեց և դրեց սեղանին:

— Հա, էն էի ասում, կնեազ... Համա
ինչ որ պիտի ասեմ, մեր մէջ մնայ, թէ չէ
կ'ասեն Կարապետը խաբարեզան է:

— Լաւ, լաւ, ոչ ոքի չեմ ասիլ... դու
խօսքդ ասա!

— Էս էլ կը լիշենք էն մարդու կենացը,
— շարունակեց Կարապետը, օղիի բաժակը
ձեռքն առնելով:

Կնեազը բարկացած վեր թռաւ տեղից,
մօտեցաւ Կարապետին և ձեռքովը սեղմելով
նրա բերանը՝ արգելեց խօսելու:

— Լաւ, լաւ... ասաց Կարապետը, մի
կերպ ազատելով բերանը Իլիկօյի ձեռքից, —
էլ չեմ խօսում. խմեմ ու ասեմ! Է՛հ, կնեազ,
կենդանութիւն!

Կարապետը դատարկեց բաժակը: Այդ րո-
պէին ներս մտան Իլիկօյի ընկերները՝ Դա-
թիկօն և Նիկօն, երկուսն էլ բարձրահասակ,
մէջքները պինդ սղմած, կօխտա կնեազներ:

IV

Կարապետին տեսնելուն պէս, երկու
իշխանները սկսեցին նրան քաշքշել, չարչա-
րել ու ծաղրել: Կամ նրա մերկ կատարին էին
չրմփացնում, կամ բեղերն էին քաշքշում,
կամ կուռը բռնում էին դէս ու դէն գցում:
Կարապետի տրտունջին և աղաղակին նրանք
բարձրաձայն ծիծաղով էին պատասխանում:
Վերջապէս իշխան Բօգբաշիձէն մէջ բնկաւ և

Հանգստացրեց ընկերներին, լայտնելով որ Կարապետը նոր լուր ունի Հաղորդելու:

— Իմ արևը գիտենայ, քեփս գալիս է, երբ ձեզ տեսնում եմ, — ասաց Կարապետը կնեազներին, — մէկ օր որ ձեզ չեմ տեսնում, կ'ասես ջէբիցս հազար թուման վեր է ընկել ու կորել:

— Տօ, մափսարա, քո ջէբումը իսկի մի ծակ կոպէկ կայ, որ վեր ընկնի? ասաց Նիկօն:

— Այ, էդ լեզուդ ուտեմ է, կնեազ! Իմ արևը գիտենայ, քեփս գալիս է քո էդ խօսելուց:

— Կարապետի ջէբումը մենակ մկներն են արթուրմա խաղում, — աւելացրեց Դաթիկօն:

— Ջանդ սաղ լինի! պատասխանեց Կարապետը, — իմ ջէբի մկները ինչքան կուգեն, թող տրտինդ տան, իսկ ձեր ջէբումը թող թուղթ փողը խշխշայ: Ես էլ ձեր դովլաթումը կըլւում...

— Թէ Աստուած կը սիրէք, թող խօսքն առի, — մէջ մտաւ Իլիկօն:

— Հը! քաջալ! էլ չ'երկարացնեսայ, թէ չէ ինձ խօսնաչում ես? — սսլառնաց Դաթիկօն:

— Կարճ կտրի, — աւելացրեց Նիկօն, — թէ

չէ գլուխդ էնքան կը ծեծեմ, որ էլ տոպրակ չի մտնիլ:

— Ախպէր, ասում եմ, ասում... մի բուկըս թրջեմ ու ասեմ:

Կարապետը մօտ եկաւ օղիի շշին, բայց կնեազները արգելեցին.

Վերջապէս Կարապետը սկսեց պատմել.

— Կնեազ, խօլերի տարուն էն շաշկէն, որ գրաւ դրիր Թաթուլովի մօտ, էն շաշկէն...

— Հա, հա, լետոյ? ասաց Իլիկօն:

— Մենք էլ էնտեղ էինք, — ընդմիջեցին Նիկօն ու Դաթիկօն, — քսան մանէթով գրաւ դրեցինք:

— Էն շաշկէն, — շաբունտկեց Կարապետը, — համա, կնեազ, քեզ սիրում եմ և էն դուր եմ ասում, էն շաշկէն... համա, կնեազ, թէ որ իմ զադրը չ'իմանաս, խիստ բեղամաղ կը լինեմ... էն շաշկէն, ասում է, չըգիտեմ, ասում է, դրել էի դուքանի խափազի տակին, ասում է, գնացի, ասում է, տեսայ չըկայ ու չըկայ, ասում է... Հայ դէս, հայ դէս — շաշկէն չըկայ ու չըկայ, ասում է, կորել է, ասում է...

— Եդ է քո խաբարը? հարցրեց Իլիկօն բարկացած, — տօ, շաշ! տօ, տօ, սարսաղ! դրա համար էիր ինձ էսքան չարչարում? ջա-

հանդամը քո գլուխն էլ, Թաթուլովի գլուխըն էլ!

— Վահ! — գոչեց Կարապետը զարմացած:

— Զահրումար! ինչ մի մաթահ բան է կորել, որ դու սաղ մի սահաթ ինձ ճերք գցեցիր? Աստուծոյ ողորմութիւնն է, որ կորել է, ես էլ հէնց էդ էի ուզում, թէ չէ ամեն օր Թաթուլովը զահլաս տանում է:

Այստեղ երեք կնեազներն էլ սկսեցին մեղադրել Կարապետին և նրան չարչարել: Կարապետը, որ բոլոր ժամանակ լուռ էր, բացականչեց.

— Խելք եմ ասում, հա! էյ, կնեազներ, դուք դեռ շատ ջահել էք երևում!... քեփներիդ չը դիպչի խօսքս, դուք դեռ շատ խամ էք ու դեռ շատ հաց պիտի փչացնէք, որ աշխարհքիս խէրն ու շառը հասկանաք!

— Ինչ, ինչ, ինչ?

— Այ թէ ինչ, — ասաց Կարապետը, — էն կորած շաշկի տեղ կնեազը հիմի կարայ Թաթուլովի աչքը հանի ու պօլիցով, սուդով, զակօնով նրա արժէքից հինգ անգամ աւելի պահանջի, քսան անգամ աւելի պահանջի... մի խօսքով ինչքան կնեազի սիրտը ցանկանայ: Առաջ կնեազը խօսքով կը փորձի. թէ որ չ'ելաւ, էն ժամանակ կը գնայ սուդը:

— Տօ, ղորթ է ասում, գիտես. — ասացին կնեազները ապշած:

— Բաս դուք էնպէս էք կարծում, թէ Կարապետը իսկի բան չի հասկանում, հա? — ասաց Կարապետը պարծենալով:

— Կարապետ ջան, օղորմի քո հօրը, — վրայ բերեց Բօզբաշիձէն:

— Համա լաւ գօգրա ունիս, Կարապետ, Աստուած գիտենայ! աւելացրեց Նիկօն:

— Էդ բանը իսկի մեր խելքին չէր գալ! — ասաց Դաթիկօն:

— Ես էլ գիտեմ, որ ձեր խելքին չէր գալ. — պատասխանեց նոյն պարծենկոտութեամբ Կարապետը. — Էդ ամեն մարդու խելքի բան չէ:

Յետոյ Կարապետը հայերէնից թարգմանեց.

«Թանա, մածուն չի, ամեն մարդու բան չի»:

V

Կնեազ Իլիկօն, որ առանց այն էլ փողի պակասութեան մէջ էր, մանուկի նման սկսեց հրճել: Կարապետի բերած լուրը Նիկօյին և Դաթիկօյին էլ ուրախութիւն պատճառեց:

— Համա գիտէք, թէ խեղճ Թաթուլովը ոնց էր վախենում! — շարունակեց Կարապետը,

— «Խօսքը մեր մէջ մնայ, Կարապետ, ասու՛մ է, մի խաթա է եկել զլիսիս, ասու՛մ է, Հիմի չը գիտեմ, թէ ոնց պըծնեմ կնեազի ձեռքից, ասու՛մ է»...

— Ս, մի քսան մանէթ փող ունենայի!
— Բացականչեց Իլիկօն, ուրախ-ուրախ ձեռները միմեանց շփելով. — Հէնց Հիմիսկեթ կըտանէի ու կ'ասէի... «ախպեր, էս քո փողը, իմ շաշկէն յետ տուր»...

— Հա, շատ լաւ ես մտածել, — ասաց Կարապետը, — էյ, կնեազներ! Էլ որ օրւայ Համար էք? — շարունակեց նա, դիմելով Նիկօյին և Դաթիկօյին:

— Էս սահաթիս ես էլ ձեռիս փող չ'ունիմ, — պատասխանեց Նիկօն, — թէ որ էդ բանը սրանից մի հինգ օր առաջ լինէր, — հարիւր մանէթ էլ կարող էի տալ:

— Ես էլ էս սահաթիս փող չ'ունիմ, Համա մի երկու ամսից յետոյ ստանալիք ունիմ. — աւելացրեց Դաթիկօն:

— Էլ փողը ինչ հարկաւոր է, Կարապետ? — ասաց Իլիկօն, — խօսմ մենք չենք նրան տալու նա պէտք է մեզ տայ:

— Հա դրուստ է, դրուստ է! — շեշտեցին միւս կնեազները:

Կարապետը, որ Թաթուլովին խօսք էր

տւել, ոչ ոքի բան չ'ասել կորցրած թրի մասին, մնացել էր շւարած: Նա վախենում էր, որ մի գուցէ իշխանը դատարկ ձեռքով գնայ ու պահանջի իր թրի գինը և այդպիսով բացւի նրա խաբարբզանութիւնը: Նա սկսեց համոզել Իլիկօյին, որ մի կերպով ճարի քսան մանէթ և միամտաբար ներկայանայ Թաթուլովին, անխօս փողը դնի նրա առաջ և պահանջի իր թուրը: Իսկ եթէ իշխան, առանց փողը ցոյց տալու պահանջի իր գրաւը, իսայ Մարկարիչը կարող էր կասկածել Կարապետի վրայ: Կարապետը չէր ուզում նրա աչքից ընկնել, որովհետեւ երբեմն փոր էր պահում նրանց տանը: Իր գործը աւելի Հիմնաւոր բռնելու համար, Կարապետը սկսեց ասել, համոզել, յորդորել, որ կնեազը անշուշտ ներկայացնի փողերը: Կնեազ Բօգբաշի-ձէն, որ երկար մտածելու սովորութիւն չ'ուներ, շուտով թեքւեցաւ Կարապետի կողմը: Միւս կնեազներն էլ, որոնք հնարագէտ Կարապետին այդպիսի գործերում առհասարակ աւտօրիտէտ էին ճանաչում և նրա ասածները հալած իւղի տեղ ընդունում, նմանապէս հաւանեցին նրա առաջարկութիւնը: Վերջապէս Իլիկօն յայտնեց, որ նա մի թանկագին ոսկէ մատանի ունի, կըտանի այն,

գրաւ կը դնի, քսան ըստի կը ներկայացնի Թաթուլովին, կըստանայ նրանից իր թրի տասնապատիկ գինը և կրկին կըթափի մատանին: Չընայելով, որ կնեազը իր տան մէջ եղած ըստը արծաթէ և ոսկէ իրեղէնները արդէն գրաւ էր դրել, բայց այդ մատանին, իբրեւ իր հանգուցեալ հօր յիշատակը, աչքի լոյսի պէս պահել էր իր մօտ: Ամենքն ուրախացան, երբ իմացան, որ փողը ճարուում է, և սկսեցին «Մրաւալ—ժամիէ» երգել:

— Համա քէփ պիտի անենք հա! բացականչեց Կարապետը:

— Հէնց հիմիսկեթ տանենք գրաւ դրնենք մատանին ու գնանք Թաթուլովի մօտ, — ասաց Նիկոն:

— Ուրա! — բացականչեց Դաթիկոն:

— Նա ինձ շատ չարչարեց, — ասաց Իլիկոն հպարտութեամբ, — հիմի ես նրա գլուխը մի օյին կըբերեմ, որ իրա հօր հարսանիքը մտաբերի:

Իլիկոն շուտով հագաւ շորերը, վերցրեց մատանին և, ձեռքերը դարսած լետե, գլուխը բարձր բռնած, աչքերը հանդիսաւոր կերպով չռած, սկսեց հպարտ-հպարտ անց ու դարձ անել սենեակում: Ընկերների ամեն մի «ուրալից» կամ ուրախութեան բա-

ցականջութիւնից լետոյ, նա աւելի էր ձգուում և ոգևորւած քայլերը շտապեցնում: Երբեմն նա ուրում էր բեղերը, կանգ առնում և ինքնաբաւականութեամբ կրկնում.

— Գիտէք թէ ով եմ ես? հը! ինձ կնեազ Իլիկո Բօգբաշիձէ կ'ասեն!

Իսկ այդ ժամանակ Կարապետը աւելացնում էր.

— Կնեազը պերէի սօրտ է, պերէի սօրտ!

VI

Իշխանը շարունակ անցուդարձ էր անում, երբ Նիկոն ասաց.

— Իլիկո ջան, կ'ասես՝ ախպէր, առ քո քսան մանէթը, ներողութիւն, որ էսքան ուշացրի, քոնը քեզ, իմն ինձ:

— Ես գիտեմ, Նիկո ջան, ես խամ չեմ:

— Կնեազը գիտէ, նա խամ չէ! ընդմիջից Կարապետը:

— Երբ որ կ'ասի, թէ կորցրել եմ, կ'ասես թէ՛ բեհեսաբ նամադուլ ես արել, էս սահաթիս իմ շաշկէն գտիր, թէկուզ գետնի տակից հանիր, թէկուզ երկնքից վեր բեր, թէկուզ ստեղծիր!

— Ես գիտեմ, Նիկո ջան, ես խամ չեմ!

—դարձեալ պատասխանեց Իլիկօն:

— Կնեազը գիտէ, նա խամ չէ! Ընդմիջից դարձեալ Կարապետը:

— Չէ, էդպէս լաւ չէ, Իլիկօ,—ասաց Պաթիկօն,—հէնց որ ասաց՝ թէ կորցրել եմ, էն սահաթին մնաք բարով ասա ու միթօմ թէ սուգն ես գնում:

— Ես գիտեմ, ես խամ չեմ! Հը! Ինչ կնեազ Իլիկօ Բօզբաշիձէ կ'ասեն!

— Ես ու իմ Աստուծը, որ պերւի սօրտ է!

— Դու ինչ լսիր, Իլիկօ! Երբ որ կ'ասի թէ՝ կորցրել եմ, կ'ասես՝ թէ իմ շաշկի մազանդէն հարիւր թուման է:

— Ես գիտեմ, ես խամ չեմ!

— Կնեազը գիտէ, նա խամ չէ!

— Չէ, դու ինչ լսի, Իլիկօ ջան! — ասաց Պաթիկօն. — Երբ որ նա կը տեսնի, որ գնում ես սուգը, հէնց ինքը կըխնդրի, որ մի բանով դու համաձայնես:

— Ես գիտեմ! պատասխանեց Իլիկօն և դարձեալ ձգած անց ու դարձ անելով. — Ես երեխայ չեմ!

— Կնեազը գիտէ, նա երեխայ չէ!

— Կարապետ ջան, — շարունակեց Իլիկօն՝ մի փոքր կանգ առնելով, — մի օյին բերեմ

նրա գլխին, մի էնպէս նեղ տեղը գցեմ, որ մազերդ բիզ-բիզ ցլեն:

— Եհ, ուր է, կնեազ, պատասխանեց Կարապետը, տխուր-տխուր ձեռքը շփելով մերկ կատարին, — իսկի մազ կայ, որ բիզ-բիզ ցլի?

— Իլիկօ ջան, — շարունակեց Նիկօն, — երբ որ կ'ասի՝ թէ կորցրած շաշկի տեղ ուրիշը կ'առնեմ, կամ թէ ուրացաւ, էն ժամանակ ձեռքդ էսպէս պինդ կըխփես ստօլին ու կ'ասես՝ թէ ես վկաներ ունեմ, իմ շաշկի մազանդէն հարիւր թուման է, էս սահաթիս տուր!

— Ես գիտեմ, ես խամ չեմ!

— Կնեազը գիտէ, նա խամ չէ! նրան էք ուզում բան սովորացնել?

— Իլիկօ ջան, — ասաց Պաթիկօն, — ասել եմ ու հիմի էլ եմ ասում՝ հէնց որ ասեց՝ թէ կորցրիլ եմ, դու սուգի անունը տուր:

— Համա, կնեազ, չըփափկես հա, — զգուշացրեց Կարապետը, — թէ չէ նա մի քիչ մարդու կակուղ դամարից բռնել գիտէ:

— Հը! Ես նրան փափկել ցոյց կըտամ! Ես նրա դամարը էնպէս պնդացնեմ, որ թամամ բարաբանի պալկա դառնայ:

— Համա, կնեազ, թէ իմ պատիւս չի:

մացար է, Աստուած գիտենայ, ես էլ ձեր շէմքին ոտք չեմ դնիլ! ասաց Կարապետը:

— Զեշտ է, հեշտ է! պատասխանեց Իլիկօն:

— Մի լաւ քէփ կըսարքենք, բաւական չէ քեզ? հարցրեց Դաթիկօն:

— Քէփ, քէփ! գոչեց Նիկօն. — քէփ իրա սազանդարով!

— Քսան թունդի Կախէթի գինով, — աւելացրեց Նիկօն:

— Իրա Սաշկա-Մաշկով! աւելացրեց Կարապետը:

— Ե՛, շենիկիճիրիմէ!

— Դէ, տղերք, գնանք! ասաց Իլիկօն և առաջ ընկաւ:

Ամենքը դուրս եկան Բօգըաշիճէի յետեւից: Կնեազները առաջ ընկան և իրանց քայլերը ուղղեցին դէպի քաղաքային լոմբարդը: Իլիկօն վախենում էր մատանին գրաւ դնելու մասնաւոր տեղերում, որ մի գուցէ թրի պէս նա էլ կորչի: Կնեազները գնում էին և ճանապարհին դարձեալ խորհրդակցում: Իսկ Կարապետը մի քանի քայլ հեռու հետևում էր նրանց: Նա փողոցի մայթի վրայ ալնքան սպասեց, որ Իլիկօն իր ընկերներով դուրս եկաւ լոմբարդից: Կարապետը շեղեց իր ճա-

նապարհը դէպի մի խուլ անկիւն, իսկ կնեազները գնացին դէպի Թաթուլովի խանութը:

VII

— Օ՛, բարով էք եկել, կնեազներ! հազար բարով! ոնց էք?... այ տղայ, կնեազների համար սկամի բեր!... նստեցէք! ուրիշ, ինչ բարին հարցնենք? — Այսպիսի խօսքերով դիմաւորեց մեր կնեազներին Իսայ Մարկարիչ Թաթուլովը խանութում:

— Վահ, կնեազ? — դիմեց նա Իլիկօնին, — Աստուած ոչ անի, խօս հիւանդ չես?

— Ոչ! պատասխանեց Իլիկօն հպարտութեամբ:

— Ինչի, կնեազ, մի կիրակի օր, էդպէս կամ պանիով չէք գալիս մեր տուն, որ մի քիչ ժամանակ անցկացնենք? շարունակեց Թաթուլովը:

— Վախենում է, գիտես, շշնջաց Նիկօն Դաթիկօնին, — տես ոնց է գլխին եղ քսում:

— Ժամանակ չ'ունենք! պատասխանեց Իլիկօն նոյն հպարտութեամբ:

— Վահ! քէփի համար էլ ժամանակ չ'ունէք?

— Իլիկօ, մի ուշացրու, — շշնջաց Դաթիկօն՝ յետևից կամաց հրելով:

— Են օրը էլի եկել էիր մեր տուն, չը-
գնջացար, Իսայ Մարկարիչ! ասաց Իլիկօն:

— Հա, ղորթ լաւ միտս գցեցիր, կնեաղ
ջան. էդ ինչ թաւուր ծառայ ես բռնել, թա-
մամ հայւան է եղել, աշխարքիս երեսին նա
իսկի բան չի գիտի... սաղ մէկ սահաթ իրա
«չըգիտեմ ու չըգիտեմով» զահլաս տարաւ:

Նիկօն և Ռաթիկօն խորհրդաւոր կեր-
պով ժպտացին, իսկ Իլիկօն պատասխանեց.

— Նոր եմ բռնել, դեռ խամ է... Հա,
Իսայ Մարկարիչ. մենք երկար չենք կարող
էստեղ մնալ, ժամանակը թանկ է:

— Խօսք չըկայ, որ ժամանակը թանկ է, —
պնդեց Թաթուլովը, — ինչ ղ ու լ ու ղ ունին,
հրամայիր...

— Իլիկօ, կարճ կտրիր! յետեից կամաց
շշնջաց Նիկօն:

Այդ ըոպէին միամիտ և անմեղ գէմքով
ներս մտաւ Կարապետը, որ տեսնելով կնեաղնե-
րին՝ զարմացած բացականչեց.

— Վահ, կնեաղներ! Էստեղ ինչ էք շի-
նում... Բարով, Իսայ Մարկարիչ, առողտո՞ւրդ
ոնց է?

— Է՛, Կարապետ ջան, առողտո՞ւրդ ուր է
տւել... ձեռքը էնքան շատացել է, որ ծերը
ծերին ձլիւ ենք հասցնում:

— Էսէնց անց էի կենում, — շարունակեց
Կարապետը, — ասի, էսօր Իսայ Մարկարիչին
չեմ տեսել, գնամ տեսնեմ օնց է... դու մի
ասիլ, կնեաղներն էլ էստեղ են եղել... սեկ-
րետ խօսմ չունիք, կնեաղներ? Թէ ուզում էք՝
ես գնամ...

— Ձէ, սեկրետի ոչինչ չըկայ, — պատաս-
խանեց Իլիկօն. — Իսայ Մարկարիչ, ես շաշկի
համար եմ եկել:

— Որ շաշկի? ասաց Թաթուլովը վախե-
ցած:

— Ուրանում է, գիտես? շշնջաց Նիկօն
Ռաթիկօին:

— Էդ ինչ խաբար էէ? մէջ մտաւ Կա-
րապետը, — իմ արևը վկայ, ոչինչ չեմ հասկա-
նում:

— Ինչպէս թէ որ շաշկի! խրոխտաց Ի-
լիկօն, փողերը հանելով գրպանից. — Էն շաշ-
կի համար, որ քեզ մօտ գրաւ եմ գրել...

— Հա, դէ էդպէս ասա դա! ասաց Իսայ
Մարկարիչը, — ես էլ ասեմ, թէ էդ ինչ շաշկի
մասին է խօսում կնեաղը. հա, գիտեմ, գի-
տեմ...

— Պու՛ գնալ-գալով զահլաս տարեցիր,
շարունակեց Իլիկօն, — հիմա փողերդ կարող ես
պատնալ ու իմ ապրանքը յետ տալ:

— Վահ, պատասխանեց Թաթուլովը, — իմ գնալ-գալով գանա բեղամաղ էիր լինում... տեսնում էի, որ մոռանում ես, շուտ-շուտ գալիս էի, որ պարտքդ միտքդ գցեմ. էլ էդ-տեղ ինչ կայ բեղամաղ լինելու:

— Հը, չեմ գիշի! ասաց Կարապետը:

— Տեսնում ես Նիկո, թէ բանը ոնց է երկարացնում? շշնջաց Դաթիկոն:

— Առ, էս քո քսան մանէթը՝ ասաց կոպտութեամբ Իլիկոն և փողերը շարտեց Թաթուլովի առաջ. — իմ շաշկէն էս սահաթիս բեր!

— Վահ, էլ ինչ ես չարանում, հէր օխ-նած? ասաց Թաթուլովը՝ փողերը համրելով, — Թաման քսան մանէթ է... շնորհակալ եմ, կնեազ, հիմի շաշկէն բերեմ էլի?

— Այո, էս սահաթիս, որտեղ որ է, գըտիր, գետնի տակից հանիր, երկնքից վեր բեր, ստեղծիր! Խրոխտաց Իլիկոն:

— Վահ, էլ ինչի եմ երկնքից վեր բերում ու ստեղծում... վահ, ինչ մեծ-մեծ ես բղաւում, կնեազ!.. էսքան ժամանակ է փողս ուշացրել ես հերիք չէ, հիմի դու ես գլխիս բղաւում... չես կարալ մի քիչ կամաց խօսի? ումն ես վախեցնում քո բղաւելով? Կամ թէ ինչ հարկաւոր է աւելորդ խօսքեր... փողերս

բերել ես, շատ բարի, ես էլ քո ապրանքը էս րոպէիս յետ կը տամ...

Թաթուլովը գնաց խանութի չետե և խ-կոյն բերեց թուրը:

— Համեցէք, էս էլ քո շաշկէն:

Ամենքը մնացին ապշած: Իլիկոն շաշկէն վերցրեց, նայեց, զննեց — իսկ և իսկ նրա շաշկէն է:

— Տօ, քաջալ! տօ խաբեբայ! գոչեցին կնեազները և յարձակեցին Կարապետի վրայ, — բաս դու ասում էիր, թէ շաշկէն կորել է!..

— Աստուած, երկինք, գետին, որ ես մեղաւոր չեմ! գոչում էր Կարապետը, պաշտպանւելով կնեազների յարձակումից. — ձեր տըրեը ու իմ արեը, որ ես մեղաւոր չեմ... Իսայ Մարկարիչն ինձ ասեց, թէ կորցրել եմ... Այ, իրան հարցրէք, չէք հաւատում իրան հարցրէք!

— Ախպէր, Կարապետը մեղաւոր չէ, մէջ մտաւ Թաթուլովը. — կնեազ, շատ խնդրելուց վախեցայ, որ լեզուս մաշի, ասի, ոնց ա-նենք, որ փողս դուրս գլխեմ քեզանից. շատ փիքը արի ու ասի՝ արի խաբարբզան Կարապետի ականջը գցենք, որ միթոմ շաշկէն կորցրել եմ... Նա էլ խաբարը բերել է քեզ. դու էլ իմ փողը բերել ես... էհ, շնորհա-

կալ եմ, կնեազ... շաշկէդ վերցրու, գնա ու սրանից յետոյ էլ պարտքդ չ'ուշացնես:

Կնեազները շւարած ու քօռ ու փռշման դուրս գնացին:

ՍԱՏԱՆԱՅ ԲՈՆՈՂՆԵՐ

I

— Փեսայ, փեսայ! չիս իմանում, քա՞յ Փեսայ!...

— Ով է? — ձայն տւեց քնաթաթախ Թաթոսովը իր ննջարանից:

— Իս իմ, իս... Հէնց դուն ապրիս, մէ դուռը չուտ բաց արա՛ խիտ հարկաւուր բան ունիմ քիզ մօտ!... — շունչը կտրւած պատասխանեց դռան յետեւից Թաթոսովի զոքանչը, պառաւ Սալոմէն:

Թաթոսովը իսկոյն վեր կացաւ իր անկողնուց, խալաթը հաղաւ, լամպարը վառեց և դուռը բաց արաւ: Նրա առաջ յայտնեց Սալոմէն գիշերալին շապիկով, ոտաբոբիկ, խինաբանդով գլուխը կապած: Երկիւղից Սալոմէի դէմքը գունատուել էր, իսկ շրթունքները դողդողում էին:

— Վահ, ինչ խաբար է, վուր էս կէս-

գիշերին ինձ զարթեցնում իս?—ասաց Թաթոսովը զարմացած, —Հէր ոխնած, յաղ քաղաքը քնած է, մագրամ դուռն էստի ման իս գալի:

Սալոմէն փոխանակ պատասխանի, տատանեց և գլորեց բազկաթուռի վրայ:

—Ջուր!...

Այլալլա՞ծ Թաթոսովը սեղանից իսկոյն վերցրեց ջրի շիշը, բաժակը լցրեց և մօտեցրեց իր զոքանչի բերանին: Երբ Սալոմէն մի փոքր ուշքի եկաւ, Թաթոսովը ուզում էր գնալ իր կնոջ ննջարանը և զարթեցնել նրան, բայց զոքանչը արգելեց իր փեսին, որ նա անհասնողիստ չ'անի իր կնոջը՝ Նինօին, և փոքրիկ երեխաներին:

—Գնամ, կանչեմ Նինօին, գէղի ջան, վուր քիզ օտկինք, դուռն հիւանդ իս:

—Ձէ, չէ, փեսայ ջան, իս հիւանդ չիմ... Նրան մի զարթեցրու, թէ չէ ջահիլ է, կու վախենայ...

Թաթոսովը մնացել էր շւարած. նա չը գիտէր՝ թէ Նինօն ինչից պիտի վախենար:

—Ախար մէ ասա, տեսնիմ՝ ինչ խաբար է?

—Լեզուս... չի պտտում, — պատասխա-

նեց Սալոմէն սարսափած, —գնանք, վուրթի, գնանք ինձ հետ...

—Ուր գնանք? ինչ անենք? ինչ խաբար է? Մէ ասա է!..

Սալոմէն դարձեալ տատանեց և թուլացած ընկաւ բազկաթուռի վրայ: Յետոյ մի փոքր ուշքի գալով, սկսեց լալ ու խաչակընքել:

—Հալբաթ խիլքը կորցրիլ է պառաւը, —մտածեց Թաթոսովը:

—Իս էն օթախումը էլ չիմ կանայ քընի, —ասաց Սալոմէն, —իս կու մեռնիմ և էն գի չիմ քնի... ալ, ալ, լսում իս շան օռնոցը?... Տէր Աստուծ, օքմին պիտի մեռնի էս տնեմէն!...

—Դեղի ջան, գնա, քնի, վուռնչիչ չըկայ, —խրախուսում էր Թաթոսովը իր զոքանչին, —շան աղաթն է՝ կ'օռնայ էլ, կու հաջի էլ: Էդ թաւուր անմիդ բանիրով սիրտդ մի շուռ բեր, գնա, գնա քնի!

—Բաս էն անիծւած սատանէքը ինչի ին էկի միր բաղչումը?—ասաց Սալոմէն և դարձեալ սկսեց խաչակընքել:

—Ինչ սատանէք, ինչ քաջքեր, ինչ ֆատան? Հալբաթ էրազ իս տեհի!...

—Ինչ էրազ! իս էս նիմուտին իմ աչ-

քով տեհայ նրանց միր բախչի պատի տակին... մէկը սիպտակ չարսաւ ունէր ծածկած, մէկն էլ սիւ շուրիւրով, լոնդի պուզիւրով ու էրկէն պոչով պպըզիլ էր պատի տակին ու ինչ որ փսփսում.. Կինաղամ լեզիս պատուել էր!

— Վահ, գրուստ իս ասում?

— Գնանք իմ օթախը ու ինքդ տիս! — ասաց Սալոմէն և զոշգողալով բռնեց իր փեսի ձեռքը:

Թաթոսովը, հպատակելով իր զոքանջին, ապշած ու բերանը բաց հետեց նրան և մտաւ նրա ննջարանը:

II

Սալոմէն իսկապէս իր փեսի տանը չէր ապրում: Նա Թիֆլիսի Չուղուրէթ թաղում իր սեփական բնակարանն ունէր, ուր ապրում էր իր տղայի և հարսի հետ միասին: Սակայն հաշտ չէր ապրում Սալոմէն իր հարսի հետ: Հէնց սև կատուներ էին, որ անընդհատ անցնում էին հարսի և սկեսուրի միջով: Սալոմէն, սև կատուներից հուշտ լինելով, յաճախ թողնում էր իր տունը և շաբաթներով տեղափոխւում իր փեսի մօտ ապրելու այնքան, մինչև որ անցնում էր նրա գլխից սև կատուների մտապատկերը:

Իսայ Իսայիչ Թաթոսովն էլ լաւ պատում ու հիւրասիրում էր իր զոքանջին: Դրա փոխարէն Սալոմէն իր փեսայի ներկայութեամբ գովում, գովաբանում էր Նինօին. նա գովում էր իր աղջկայ շնորհքը, ձեռնաջուրը, գեղեցկութիւնը, նրա համեստութիւնը, ամուսնական հաւատարմութիւնը և այլն: Սալոմէն հաւատացնում էր Թաթոսովին, որ ամբողջ Թիֆլիսում չի ճարւիլ Նինօի պէս աղջիկ, որ հողը-ջուրը չի ծնել նրա պէս նամուսաւոր տանտիկին: Բայց, չընայելով այդ գովասանքներին, Իսայ Իսայիչը այնքան էլ չէր երկըրպագում իր կնոջ: Իսայ Իսայիչը նրանցից էր, որ, ինչպէս ասում են, ձուքն ընկածին բաց չէր թողնում: Նա թէպէտ մահմեդական չէր, բայց մեծ սիրահար էր բազմակնութեան: Գիշերները նա շատ անգամ ուշ էր վերադառնում տուն և, իր կնոջ քաղցր քունը չը խանգարելու համար (գոնէ ինքն այդպէս էր հաւատացնում), ինքն իր համար առանձին ննջարան էր յատկացրել: Իսայ Իսայիչի ննջարանը բաժանւած էր Նինօի ննջարանից մի ընդարձակ նախասենեակով: Այդ նախասենեակից մի ուրիշ դուռ էր բացւում դէպի հիւրասենեակը, որին կից էր Սալոմէի ժամանակաւոր ննջարանը: Սալոմէի

ննջարանի լուսամուտները դէպի այն սլար-
տէզն էին նայում, ուր նա գիշերւայ կիսին
հեռւից նկատել էր քաջքերին:

III

— Այ, այ, էն ծառի տակը մտան! — լե-
զուպատառ շշնջաց Սալոմէն իր փեսին և
սկսեց ինքն իրան փնթփնթալ «Հրաժարիմք
ի սատանայէ» աղօթքը: Թաթոսովը վախե-
ցած և հետաքրքրութեամբ դուրս նայեց
լուսամուտից: Լուսնեակ գիշեր էր: Նա նայեց
դէպի Սալոմէի ցոյց տւած ծառը և սուերի
տակ նշմարեց մի ինչ-որ սպիտակ սաւանով
շարժւող կմախք. իսկ նրա կողքին մի սևա-
զգեստ սատանայ: Իսայ Իսայիչի մարմինը եր-
կիւղից սկսեց գողգողալ: Սալոմէն պառկել
էր և երկու ձեռքով երեսը ծածկել: Թաթո-
սովը թէպէտ իր զօքանչից պակաս չէր վա-
խենում, բայց, իբրև տղամարդ, մօտեցաւ
Սալոմէին և սկսեց նրա ականջին խրախու-
սական խօսքեր փսփսալ:

— Սխար, գեղի ջան, ինչի ես վախե-
նում? քաջքն ինչ բան է, վուր էտենց վա-
խենում իս? Սատանան ինչ է, վուր նրա
խաթրու սիրտդ շուռ իս բերում? Նրանց
գլխի տրաքւիլը գիտենայ, մէբա2 էստի չը

գան ու ինձ վախեցնին)... Դուռն վուր էստի
մենակ չը մնայիր, իս էս նիմուտին կըգնայի,
էրկուսին էլ շան պէս թրև կու տայի ու Բու-
ռումը կու խիղդէի... Աստուձ գիգենայ, ջո-
խին կու առնիմ ու էրկուսին էլ էնենց քո-
թակ կու տամ, վուր մինչի Սողանլուղ մէկ
կու փախչին! ինձ ճանչնում իս? ինձ պերւի
գիլդի կուպէծ Թաթոսով կ'օսին!... Իս դա-
բուլ չիմ անի, վուր սատանէքը միր բախշու-
մը դիւր գան, իմ երեսերքին ու օղլու-
շաղին վախացնին... Դեղի ջան, մի վախե-
նար, սիրտդ դայիմ պահի... Վահ, վահ, վահ!
մէ գէնը մտիկ արա է! Էն հառամզագէքը
մէկզմէկու պաչ ին անում...

Սալոմէն գլուխը բարձրացրեց և զար-
հուրած դէպի դուրս նայեց: Այդ րոպէին
քաջքերը աներևութացան: Թաթոսովն և նը-
րա զօքանչը երկար նայեցին, բայց քաջքերը
չքացել էին:

— Տէր Աստուձ, քի փառք! — ասաց Սա-
լոմէն, երկիւղածութեամբ խաչակնքելով ե-
րեսը, — էս ինչ օրի հասանք? Վայ միր միղ-
քին, վայ միր միղքին! Ախ, դիփ շուռն է
միղաւուր. թէ նա չ'օռնար, նրանք չէին
գայ միր բաղչումը:

— Իս էն շանը էգուցեթ գաբանչով

կու սատկեցնիմ, — ասաց մի փոքր սիրտ առած
Թաթոսովը:

Այդ գիշեր Սալոմէն և Թաթոսովը չը-
կարողացան քնել: Նրանք երկուսով նստած
սլափուհանի առաջ՝ զանազան տեսակ դատո-
ղութիւններ էին տալիս իրանց տեսածի մա-
սին և շուտ շուտ դէպի պարտէզը նայում:

— Իս նրա օխտէմէն կուգամ, — ասում
էր Թաթոսովը, — աբա թող մէ էգուց գիշիր
էլ միր բախչումը տուն գան, տես՝ վունց
իմ կինծին տալով, երկուսն էլ դուս գցում...
ինձ պերւի գիլքի կուպէծ Թաթոսով կ'օսին...
Իս նրանց օխտէմէն կուգամ!...

— Նրանց օխտէմէն Սստուռ գայ, վուր-
թի! — ասում էր Սալոմէն — թէ չէ ադամոր-
դին նրանց մօտ չի կանայ ջուղաբ տայ:

Սալոմէն և Թաթոսովը պայման կապե-
ցին, որ այդ գիշերւայ տեսիլքի մասին ոչինչ
չ'սսեն Նինօին, որ մի գուցէ յանկարծ նա
վախենայ:

IV

Առաւօտեան, թէյի ժամանակ, Նինօն
նկատեց իր մօր դէմքին մի տեսակ յոգնա-
ծութիւն և տխրութիւն:

— Գիշիրս չիմ կանացի աչքս կպցնիմ,

Նինօ ջան, — ասաց Սալոմէն, — շուգը մէ կըռ-
նեմէն, բաղլինջնիրը մէկէլ կռնեմէն...

— Մազրամ իս խիտ արմաղան քնեցի
էս գիշիր, — ընդմիջեց Իսայ Իսայիչը, — կին-
քումս էնէնց հանգիստ ու արխալին քնած
չը կայի: Դուն վունց, Նինօ ջան?

— Իս էլ լաւ էի քնած, մազրամ շատ
փիս էրազների մէջն էի, — պատասխանեց Նի-
նօն, — միթոմ՝ թէ էրազումս մէ ինչ որ ջե-
հէլ տղայ եկիլ է ու ինձ ուզում է կմշտի.
Իս էլ զօնտիկովս մէբաշ թրեկացրի գլխումը...

— Հախն է, հախն է! — բացականչեց Սա-
լոմէն:

— Իժում?

— Իժում, — շարունակեց Նինօն, — մի-
թոմ Իսային վրայ հասաւ ու դաբանչով լս-
պանեց էն տղին...

— Բաս աչքն էլ չէի հանի! — պատասխա-
նեց Իսայ Իսայիչը պարծենկոտութեամբ, —
նա ինչ շուն է, վուր իմ օղլուշաղին բեդա-
մազ անի!

Այդ երազը Նինօն իրանից յօրինեց, որ
փորձի իր մարդու խանգոտութիւնը:

— Մենակ տղին կի չէ, — շարունակեց Թա-
թոսովը, — քիզ էլ կու սպանէի նրա հիդ, թէ
դուն էլ դաբուլ անէիր նրա կմշտիլը:

— Իս էն թաւուր աղջիկ չիմ մինձացրի,
վուր սալախանէքի թայ դառնայ,— ընդմի-
ջեց Սալոմէն,— էսքան ժուկ է ջեր օջով իմ
աղջկան գէթ չի արի...

— Դուն էլի գովեցիր քու աղջկան? — ա-
սաց ժպտալով Իսայ Իսայիչը:

— Հալբաթ գովասանքի արժանի է, վուր
գովում իմ,— պատասխանեց Սալոմէն:

Թուրքը իրա մածնին թթու չի ասիլ,—
նկատեց Իսայ Իսայիչը ժպտալով:

— Դիախ, դիախ! — պատասխանեց Սալո-
մէն, մէբա՛ իմ Նինօն էլ թթու մածուն չը-
դառնայ... Աստծուն փառք պիտի տաս, վուր
Նինօնս պէս հալալ կաթնակեր է քի ռաստ
էկի: Դու սրա ղադրը ջեր չիս գիտի, վուր-
թի, ջեր ջեհէլ իս... Այ, Մախոխովի կնկանը
տիս՝ ինչ օյին է բերում իր մարդու գլխին:

— Եդ վուր Մախոխովի կնիկը? — մէջ մտաւ
Նինօն:

— Այ, էն վուր իր մարդուն քնացնում
է ու գիշերը իր բճի հետ խունջիկ-մունջիկ
անում:

— Վա, էգբա քու աղջիկն էլ նրա վը-
րէն ուփրօ վաթթար է! — նկատեց Իսայ Իսա-
յիչը ժպտալով:

— Հա, վունց չէ! քիմէն թաքուն տասը

ջուխտ սիրեկան իմ պահում, — պատասխանեց
Նինօն նեղացած:

— Վայ, Աստուծ վուչ անի! Աստուծ վուչ
անի, վուրթի! — ասաց Սալոմէն:

Թէյից յետոյ Սալոմէն համբուրեց իր
երկու փոքրիկ թոռներին, մնաք բարով ա-
սաց իր աղջկան ու փեսին և գնաց իրանց
տուն:

— Իս էլ բազարումը բան ունիմ, — ասաց
Թաթոսովը և տանից դուրս գնաց:

V

Իսայ Իսայիչը, փողոցում պատահելով
իր երկու բարեկամներին՝ Դամբուլովին և
Թաթուլովին, պատմեց նրանց նախորդ գի-
շերւայ գէպը: Նրանք ոկսեցին ծաղրել Թա-
թոսովին և ծիծաղել նրա վրայ:

— Գաջբիր կի չէ, — վուտնիր! — ասում է-
ին նրանք, — ով գիտի սարսաղացիլ իս ու աչ-
քումդ բանիր ին էրեացի... ան էգբա միգ
իս սարսաղ ճանչնում, վուր էդ լանգի սար-
սաղ բանիր իս ասում... էէէ! խիլքի արի,
տո!

Այստեղ Թաթոսովը մանրամասն պատ-
մեց, նկարագրեց իր տեսածը, երդւեց իր ա-
րևով և վերջ ի վերջոյ հաւատացրեց իր բա-

ընկամներին: Դամբուլովը ու Թաթուլովը մը-
նացել էին ապշած:

— Ով գիտի, աշխարհք է, կու պատահի,
— ասաց Դամբուլովը, — օղորմած հոգի իմ
մամէն իրա աչքով տեսիլ էր բռնած սա-
տանին...

— Փիէ! իժու՞մ?

— Եդ սատանէն թուրմէ ամեն գիշեր
գալիս է, նստում միւր ձիու վրէն, քշում, քը-
շում, քրտնեցնում ու էլի բերում, կապում
է գոմումը...

— Փիէ! իժու՞մ?

— Իժում իմ մամէն էլ մէ ջեր ձիու մէջ-
քին կուպր է քսում ու վունց որ չի նստում,
էնէնց էլ կպչում է ձիու մէջքից ու կուպ-
րեմէն էլ չի կարում պուկ գալ...

— Փիէ! իժու՞մ?

— Իժում իմ մամէն կետին տռնում է
ու էդ սատանին էնքան քօթակ է տալի,
վուր խիղճը իր էկած ճամփէն մոռանում է...

— Վահ!

— Իմ արիւր!

— Իմ պարզեղէն էլ, սկսեց Թաթուլո-
վը, — իր աչքով սատանի հարսնիք է տեսի...
միւր Բախշօի զոքանչն էլ իր մարդու մեռնե-
լու գիշերը տեսիլ է մի ինչ որ սիպտակ չար-

սաւով հրիշտակ, վուր թուրմէ էկիլ էր նըն-
ջեցեալի հոգին տանելու:

— Վահ!

— Իմ արիւր!

— Մաշ վունց անինք, վուր միւր բախշի
ստտանէքի օխտեմէն գանք? — հարցրեց Թա-
թուլովը:

Երեք բարեկամները, երկար ու բարակ
խորհրդակցութիւններից յետոյ, վճռեցին, որ
այդ գիշեր երեքով միասին հետամուտ լի-
նեն, կուպր քսած պարանով որսան քաջքե-
րին ու մի լաւ ջարդեն:

— Իժում վայ թէ էն անիծածները
մէ բաշ վրայ ննգնին ու հոգիներս հա-
նին?

— Թէ վուր մէ-մէ հատ ասեղ ցցինք ար-
խալուխներիս մէջ, էն վուխտը չին կանայ
միզ մօտենայ:

— Հա, զուրթ է, էն մօնդերիկները պող-
ւատից խիստ ին վախենում:

— Մաշ իս թուկին կուպր կու քսիմ ու
հաղիւր կու անիմ, — ասաց Բապի Բապիչը, —
էս գիշեր սահաթի էրկուսին, իփօր ամենքը
քնած կ'ուլին, իս ձիզ մուլափ կու տամ. պա-
ղեզդի դուռն էլ բաց կու թողնիմ ու դա-
բանչէն էլ մօտս հաղիւր կու պահիմ: Դուք

էլ մէ-մէ հատ ետրադ վի կալէք՝ ան բե-
բուդ, ան խանջալ...

— Լաւ կ'ուլի, լաւ կ'ուլի. սահաթի էր-
կուսին!

Դամբուլովը և Թաթուլովը մնաք բա-
րով ասացին Իսայ Իսայիչին և հեռացան:

VI

Կէս գիշեր էր: Լուսինը՝ հանդարտ լո-
ղալով ամպերի միջին, արծաթ շողքերը թա-
փել էր ողջ Թիֆլիսի վրայ: Խորին լուռութիւն
էր տիրում ամեն տեղ: Թաթուսովի շունը,
գլուխը վեր էր բարձրացրել դէպի երկինք,
նայում էր լուսնին և անդադար օռնում: Ի-
սայ Իսայիչը իր երկու բարեկամների հետ մի-
ասին տան պատուհանից դիտում էր պարտէ-
զը: Ահա պարտիզի խորքում երևաց նախորդ
գիշերուայ սպիտակ չարսաւով կմախքը, իսկ
նրա կողքին սևազգեստ սատանան: Դամբու-
լովի, Թաթուլովի և Թաթուսովի մարմնով մի
սարսուռ անցաւ: Երեք բարեկամները մէկզ-
մէկու քաջալերելով, խաչակնքեցին և, մի-մի
ասեղ ցցելով իրանց զգեստի վրայ, առան
կուսարած պարանը և զգոյշ քալելով դէպի
պարտէզն իջան:

— Էն հառամզադին մտիկ արա է, շը-

շնջաց Թաթուսովը իր ընկերներին, — ասես՝ ա-
փեցար ըլի!

Երեքն էլ մտան մօտակայ թփի ետև և
սկսեցին ականջ դնել: Սակայն քաջքերի խօ-
սակցութիւնը չէր լսոււմ, որովհետև նրանք
միմեանց հետ կամաց շշնջում էին:

— Դուք էտի դաբանչէքը ու թոկը հա-
դիր պահէք, — շշնջաց Թաթուսովը — իս էս-
դանց մէ Էէն տամ, տեհնիմ ինչ ին ասում,
ան նրանց միտքն ինչ է... Համա մուղայթ
կացէք, վուր փախչելիս մէ բաշ թոկը վիզ-
ները գցինք:

Դամբուլովն ու Թաթուլովը հաւանու-
թիւն տւեցին Իսայի Իսայիչի առաջարկու-
թեան: Թուփը, որի յետև թաք էին կացել
մեր սատանայ բռնողները, շատ էլ հեռու չէր
քաջքերից: Թաթուսովը խաչակնքեց երեսը և,
կծկւելով թփի տակ, ասաց բարձր ձայնով.

— Բայրաջողում, ախպէր!

Սև սատանան քարացած մնաց. չըգիտէր
թէ որտեղից էր այդ անսպասելի ձայնը: Իսկ
այդ ըոպէին սպիտակ չարսաւով քաջքը դող-
դողաց և կպաւ սև քաջքի կրծքին:

— Ախպէր, թէ դուք դրուստ մարդ իք,
էտի ինչ ինչ իք շինում էս կէս գիշերին? —
շարունակեց Թաթուսովը:

Քաջքերը ոչ մի ձայն չը հանեցին: Նրանք արձանացած լսում էին:

— Տօ, ձեզ իմ ասում, ալք իք, սատանայ իք, քաջք իք, թէ ինչ քարուքացախ իք! Կստի ինչ իք շինում? Ում հոգին իք էկի տանելու? Եկէք ու լօթիանայ ինձ դրուստն ասէք, իս օչովի բան չիմ ասի? Վահ, խլացիլ իք? Տօ, չիք իմանում?... Տօ, խանի-խարաբ, էս վրայ էրկու գիշիր է, ինչ իք թրև գալի իմ բախչումը? ինչ է, եկիլ իք իմ օղլուշաղին, իմ էրեխերին վախացնի? Իժում ինձ ճանչնում իք? Իս պերւի գելդի կուպէժ Թաթոսովն իմ, գիդիք? Իս էն մարդն իմ, վուր սաղ դժուրքը վուտիս տակ կ'ուտամ ու դիփ ձիր սատանէքի գլուխը խստորի նման կու տրորիմ!.. Իս էն մարդն իմ, վուր դիփ չար հրիշտակներին, մահիրին խանջալով մէկ-մէկ թիքա-թիքա կ'օնիմ, դիփ կու կոտորիմ, կու փշրտիմ, կու խառնիմ մէկգմէկու ու աջաբսանդալի կու շինիմ!.. Հառամդադէք! պագլեցներ! գարագառոյ!..

Այդ ըոպէին լսեց մի կանացի ճիչ: Սպիտակ սաւանով քաջքը տատանեց և գետին փռեց: Իսկ սև քաջքը ուղում էր փախչել, երբ յանկարծ թփի տակից դուրս պրծան մեր սատանայ որսողները, գոռում գո-

չումով վրայ ընկան, կուպրած թուր գցեցին նրա վիզը և սպիտակ քաջքի հետ միասին ծառի սոււերի տակից քաշ տւեցին դէպի լոյսը:

— Վայ, Իսայի ջան! իս մեղաւոր իմ, սպանի ինձ! — գոչեց ողբագին ձայնով սպիտակ չարսաւով քաջքը:

Ամենքը ապշած մնացին, որովհետև ձայնը Նինօինն էր: Երբ ամենքը մի փոքր ուշքի եկան, տեսան որ սպիտակ սաւանի մէջ փաթաթուողը իսկ և իսկ Նինօն էր, Թաթոսովի կինը, իսկ սև զգեստ հագածը մի ինչ որ սպայ էր:

— !!!???

Վ Ե Ր Ջ

միջոցը չկին ծաղկում, մեկնը լացին
միմյան առջև խոսում և զգին ողոր
ման անհրաժեշտությունը և զգին

հոգիների միմյան հանդեպ հարգանք
և սիրտը հարմարեցնում էին իրար
հետև խոսում և զգին ողորման

անհրաժեշտությունը և զգին
միմյան առջև խոսում և զգին ողոր
ման անհրաժեշտությունը և զգին

հոգիների միմյան հանդեպ հարգանք
և սիրտը հարմարեցնում էին իրար
հետև խոսում և զգին ողորման

անհրաժեշտությունը և զգին
միմյան առջև խոսում և զգին ողոր
ման անհրաժեշտությունը և զգին

հոգիների միմյան հանդեպ հարգանք
և սիրտը հարմարեցնում էին իրար
հետև խոսում և զգին ողորման

անհրաժեշտությունը և զգին
միմյան առջև խոսում և զգին ողոր
ման անհրաժեշտությունը և զգին

հոգիների միմյան հանդեպ հարգանք
և սիրտը հարմարեցնում էին իրար
հետև խոսում և զգին ողորման

անհրաժեշտությունը և զգին
միմյան առջև խոսում և զգին ողոր
ման անհրաժեշտությունը և զգին

<< Ազգային գրադարան

NL0243318

Հիմնադրված

1992

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0243321

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0243320

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0243319

